

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Інтегрування вітчизняної педагогічної освіти у європейський та світовий освітній простір вимагає розуміння засад і принципів сучасної професійно-педагогічної підготовки вчителя. Українській школі потрібні педагогічно-професіонали, які глибоко знають свій предмет, мають добру фахову та психолого-педагогічну підготовку, професійну ерудицію, високу культуру, здатні формувати творчу особистість.

Ще на початку 90-х років розпочалися процеси реформування у системі підготовки учителів в Україні, про що свідчить цілий ряд державних документів: Конституція України (1993), Закон України «Про освіту» (1991), Закон України «Про вищу освіту», Державна програма «Учитель» (1997), Концепція педагогічної освіти (1998), Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті (2001). Що стосується вищої школи, то головні акценти робилися на демократизації та гуманізації навчально-виховного процесу та органічному поєднанню в ньому національних і загальнолюдських засад. Особлива увага приділялася кадровому забезпеченню освіти та системі його підготовки.

Спроби удосконалити професійно-педагогічну підготовку вчителя привели до виникнення різних моделей педагогічної освіти у світовій науці: академічно-традиціоналістичної, технологічної, індивідуальної, дослідницько-орієнтованої [5]. У вітчизняній педагогіці також з'явилася потреба переставити акценти з передачі майбутньому спеціалісту необхідних знань, умінь, навичок на його людські, особистісні якості, що має стати водночас і ціллю, і засобом його підготовки до професійної діяльності [3].

Нині наголос все більше робиться на якості освіти, універсальності підготовки випускника, його адаптованості до ринку праці та особистісну орієнтованість навчального процесу.

Вищі навчальні педагогічні заклади повинні працювати над поліпшенням культурологічної, мовної, психолого-педагогічної, комп'ютерної, методичної, практичної підготовки майбутніх педагогів. Майже половина опитаних нами учителів-практиків вважає недостатньою практичну та психолого-педагогічну підготовку студентів, понад третина – методичну, кожен четвертий – загальнокультурну.

Отже, серед основних функцій (соціально-гуманітарна, психолого-педагогічна, фахова) сучасної професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, найважливішою, на нашу думку, є практична підготовка, яка повинна: поглибити теоретичні знання на основі практичного навчання; виробити у майбутніх педагогів уміння і навички практичної діяльності у навчально-виховних закладах; формувати і розвивати професійно-педагогічні уміння і навички; дати можливість оволодіти сучасними методами і формами педагогічної діяльності, новими прогресивними формами навчання; формувати творчий дослідницький підхід до педагогічної діяльності. Практична підготовка

має здійснюватися через навчальні та фахові (педагогічні) практики [2].

У Державній програмі «Учитель» практичній підготовці майбутніх учителів надано великого значення; передбачено створити новий механізм взаємодії вищих педагогічних навчальних закладів із місцевими органами управління освітою для проведення практики студентів, упровадження сучасних форм неперервної педагогічної практики, зокрема переддипломної за місцем майбутнього працевлаштування. Це не лише сприятиме адаптації студентів до майбутньої професійної діяльності та участі педагогів-практиків у навчанні майбутніх вчителів, а й дасть можливість завчасно вибрати місце роботи, а найголовніше – загалом підвищити якість практики і професійної підготовки зокрема [1].

У вищій школі здійснюються одразу три процеси – навчання, розвиток особистості, виховання, поєднання яких має назву едукація. Результатом едукації є професійна підготовка студентів до самостійної професійної діяльності. Зокрема для студентів педагогічного університету це: оволодіння знаннями, уміннями, навичками, набуття професійних якостей – педагогічного мислення, педагогічного спостереження тощо. Для студентів загалом це: духовне зростання, остаточне формування особистості, визначення громадської позиції тощо. Забезпечувати едукацію – єдність усіх цих трьох напрямків освіти – завдання управління освітою.

У системі освіти України склалася ситуація, за якої педагоги-теоретики не встигають довести свої концепції до рівня технологій, які були б доступні масовій практиці. Вони справедливо вважають, що це і не їх справа, а в той час нові технології, розроблені новаторами з числа педагогів-практиків, подовгу чекають теоретичного обґрунтування.

До педагогічної теорії вчителі ставляться з повагою, але не мають у ній актуальної потреби. А от конкретні технології (методики) сприймають з живим непідробним інтересом. Учителю потрібна не «суха теорія», а готова технологія, теорія, втілена в конкретних методиках. От коли вчитель одержить їх, тоді й підвищиться його теоретичний рівень, розвинуться його творчі здібності.

Тому педагогічним ВНЗ також потрібно подолати розрив між теоретичною та практичною підготовкою студентів. Учительська професія вимагає практичної підготовки кожного вчителя до педагогічної дії. Розпочинається ця підготовка з педагогічної практики. Ознайомлення із сучасними навчальними планами педагогічних ВНЗ свідчить, що час, відведений в них на педагогічну практику, явно недостатній. Якщо ж говорити про міжнародний досвід, європейський зокрема, то практиці майбутнього вчителя у навчальних планах приділяється значна увага: вже з першого курсу – 50 %, а з окремих педагогічних спеціальностей – 60 % навчального часу. На кафедрах педагогіки у закордонних педагогічних навчальних закладах обов'язково обіймають посади до 50 % методистів-практиків.

Практична підготовка у вітчизняних педагогічних ВНЗ здійснюється через навчальні та фахові (педагогічні) практики. Форми, тривалість і терміни проведення практики визначаються для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня з урахуванням специфіки спеціальностей і спеціалізацій.

Першочерговим завданням педагогічної практики, а також складністю є те, що студенти свідомо і комплексно повинні застосувати всі отримані теоретичні знання, тобто не лише зі спеціальності, з психолого-педагогічних дисциплін, а також із суспільних. Таким чином, педагогічна практика – це складний процес, в якому формується загальна культура студента як майбутнього вчителя і вихователя.

Специфікою педагогічної практики є те, що студенти на певний період стають членами педагогічних колективів шкіл і, зрозуміло, керуються єдиними вимогами до учнів, дотримуються розпорядку школи, єдиного плану роботи, традицій, трудової дисципліни, єдиної принципової позиції у стосунках з дітьми. Як члени колективів вони беруть участь в організації педагогічної діяльності, в педагогічних радах (за необхідності), предметних методичних об'єднаннях, семінарах класних керівників, конференціях, вивчають і узагальнюють досвід кращих учителів. Стосунки студентів із учителями мають будуватися на основі поваги, такту, взаєморозуміння, творчого обговорення педагогічних проблем.

Студенти-практиканти повинні бути добре ознайомлені зі змістом і обсягом роботи учителя, оскільки їм необхідно проводити навчально-виховну роботу з усіх напрямків: планування роботи, проведення уроків і факультативних занять, позакласної роботи з предмета, роботи в якості класного керівника, роботи з батьками учнів, соціальними педагогами, психологами школи.

Педагогічна практика передбачає виконання студентами і деяких видів дослідницької роботи: проведення психолого-педагогічного аналізу уроку або іншого навчально-виховного заняття, психолого-педагогічне вивчення окремих учнів та колективу, дослідницька робота спільно з учнями.

Діяльність студентів у період практики можна уявити як міні-модель учителя професіонала.

У системі підготовки вчителя-філолога важливою ланкою є педагогічна практика. Це ще один етап формування професійно-педагогічної компетентності, яка передбачає вміння поєднати літературознавчу, лінгвістичну, психологічну, педагогічну, дидактичну, методичну, комунікативну складові в продуктивну взаємодію в теоретичному і практичному вираженні.

Продумуючи організацію педагогічної практики необхідно орієнтуватися не тільки на виконання програми практики, але, перш за все, бачити в кожному студентові особистість, цілеспрямовано і послідовно розкривати в ньому особистісні та професійні якості.

Особистісна орієнтація освіти вимагає, щоб підготовка майбутнього вчителя літератури до впровадження педагогічних технологій урахувала фасилітативний (фасилітатор (англ.) – той, що допомагає, сприяє, полегшує) тип педагога. Вчитель літератури як фасилітатор забезпечує дитині умови для розвитку літературно-мистецького потенціалу, робить акцент на партнерстві й співпраці. Саме він моделює навчальні ситуації на уроці літератури, які допомагають учневі-читачу збагнути глибинну сутність художнього твору. Педагогічний процес на заняттях літератури будується за принципом діалогу, полілогу з урахуванням вихідних стосунків «автор – художній текст – читач».

Освоєння цих стосунків відбувається у практичній літературній діяльності самих школярів з позиції «читач», «критик», «літературознавець», «автор власного тексту». Вчитель у цій ситуації (як і комплекс дидактичних засобів) виконує роль консультанта, організатора з акумуляції, інформації, самостійного навчально-пізнавального процесу учіння, режисера у взаємодії учнів із літературним матеріалом. Така роль вчителя-літератора стане можлива лише тоді, коли набуде певних соціальних можливостей і технологічного вирішення.

Навчально-виховна педагогічна практика студентів-бакалаврів (IV курс) відбувається у VIII семестрі тривалістю 5 тижнів відповідно до навчального плану.

Мета – узагальнення, систематизація і поглиблення загально педагогічних знань, умінь і навичок, підготовка до виконання усіх функцій учителя української мови і літератури, а також реалізації системи навчально-виховної роботи з учнями.

На відміну від попередніх практик, коли діяльність студента обмежувалася кількома видами робіт, навчально-виховна (активна) практика стає комплексною.

Завданням педагогічної практики студентів-бакалаврів є реалізація знань, умінь і навичок, набутих ними в ході вивчення курсу методик викладання української мови та української літератури безпосередньо у навчальному і виховному процесі у школі.

У процесі педагогічної практики проходить перевірка теоретичної і практичної підготовки студентів до самостійної роботи, створюються широкі можливості для збагачення творчого потенціалу особистості майбутнього учителя.

Практиканти навчаються проводити й аналізувати уроки різних типів: уроки вивчення нового матеріалу, уроки закріплення знань, вироблення умінь і навичок учнів, уроки повторення теми чи розділу, уроки узагальнення і систематизації вивченого, уроки розвитку зв'язного мовлення, уроки контролю, аналізу письмових робіт. Під час практики студенти вивчають стан написання творчих робіт учнями 5-9-х класів, вчать реалізувати на практиці основні вимоги до сучасного уроку: місце уроку в загальній системі уроків із теми, мета, зміст і завдання уроку, їх досягнення; виховна спрямованість уроку; методи і прийоми, використані на уроці; пізнавальна активність учнів на різних етапах уроку; оформлення дошки, використання різних видів наочності й ТЗН; організація самостійної роботи учнів на уроці, види домашніх завдань, здійснення між предметних зв'язків; мистецтво спілкування на уроці; тип уроку, його зовнішня і внутрішня структура, логічний зв'язок між окремими етапами уроку.

Мета педагогічної практики (стажування) на V курсі – підготувати студентів до виконання функцій учителя словесності в загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях, колежах та інших навчально-виховних установах.

Завдання педагогічної практики:

- 1) поглибити і закріпити теоретичні знання, одержані студентами в університеті;
- 2) вдосконалювати педагогічні уміння, закріпити практичні навички у складанні тематичних планів, розробці конспектів уроків різних типів,

позакласних заходів;

- 3) виробити уміння і навички у відборі форм і видів роботи, що активізують пізнавальну діяльність учнів;
- 4) навчити вивчати, узагальнювати і застосовувати педагогічний досвід навчальної та виховної роботи вчителів-словесників;
- 5) підготувати студентів до виконання функцій класного керівника, до роботи зі шкільним колективом, до проведення індивідуальної виховної роботи з учнями;
- 6) розвивати і закріплювати інтерес до педагогічної праці, стимулювати прагнення до удосконалення своїх педагогічних здібностей із метою підготовки до творчого розв'язання завдань виховання гармонійно розвиненої особистості.

Студенти V курсу проходять практику в 9-11-х класах міських та сільських загальноосвітніх шкіл, колежах, ліцеях та інших навчально-виховних установах під керівництвом методистів із фаху, учителів-предметників та класних керівників.

На час практики студенти стають членами колективів шкіл, повністю дотримуються шкільного розпорядку, трудової дисципліни, перебувають у школі з розрахунку 6-годинного робочого дня.

Стосунки практикантів з учителями, вихователями й керівництвом школи будуються на основі поваги, такту, взаєморозуміння, активного ставлення до всіх шкільних проблем.

Практика студентів випускного курсу є завершальним етапом професійної підготовки студентів-філологів і має характеризуватися високим ступенем самосвідомості й відповідальності студентів, розширенням обсягу і складності змісту роботи. Практика сприяє узагальненню раніше набутих професійно-педагогічних знань і умінь.

Аналіз досвіду педагогічної практики студентів дозволяє виявити й певні недоліки в фаховій підготовці спеціаліста-філолога:

- вироблений протягом багатьох років стереотип підготовки майбутнього учителя-філолога має дещо консервативний характер, орієнтує студентів на традиційне відтворення (ретрансляцію) їхнього досвіду й заважає практично показати свій творчий потенціал;
- відсутність педагогічної практики на молодших (I-III) курсах порушує безперервність, наступність, системність навчального процесу й приводить до зниження ефективності й якості підготовки молодих спеціалістів;
- невизначений статус базових шкіл до проведення цільової педагогічної практики;
- якщо студент у період педагогічної практики працює з нетворчим, консервативним учителем, то креативні здібності його обмежуються, а рівень творчого саморозвитку помітно падає.

Педагогічна практика, творча і дослідницька робота повинні сприяти студентам-філологам у виробленні індивідуального педагогічного стилю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна програма «Вчитель» // Директор школи. – 2002. – № 23-24 (червень).
2. Концепція педагогічної освіти. – К., 1998. – 20 с.
3. Педагогічна майстерність. Підручник / І.Я. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. –К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
4. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001.
5. Пуховська Л.П. Професія вчителя у світовому освітньому просторі: статистичні характеристики // Шляхи освіти. – 2004. – № 1. – С. 17-20.